

INHOUD

INLEIDING	13
DEEL I ALGEMENE ASPECTEN	17
1 KENMERKEN EN IMPLICATIES VAN EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING <i>Jacqueline Roos</i>	19
1.1 Inleiding	19
1.2 Wanneer is er sprake van een licht verstandelijke beperking?	19
1.3 Oorzaken van verstandelijke beperkingen	21
1.4 Gevolgen van een licht verstandelijke beperking	22
1.5 Herkenning van een licht verstandelijke beperking	29
1.6 Risico's van een licht verstandelijke beperking	31
1.7 Bejegening	35
1.8 Samenvatting	37
Referenties	38
2 LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING EN DE SAMENLEVING <i>Nico Overoest</i>	41
2.1 Inleiding	41
2.2 De ontwikkeling van de visie op mensen met een (licht) verstandelijke beperking	41
2.3 Visie op een (licht) verstandelijke beperking anno 2016	42
2.4 Problemen voor mensen met een licht verstandelijke beperking	43
2.5 Maatschappelijke ontwikkelingen	44
2.6 Ontwikkelingen in de zorg	46
2.7 Stelselwijziging in de zorg: gemeenten aan zet	47
Referenties	49
3 LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING EN CRIMINEEL GEDRAG: SAMENHANG EN PREVALENTIE <i>Hendrien Kaal, David Smits en Paula Vrij</i>	51
3.1 Samenhang tussen IQ en criminaliteit	51
3.2 Samenhang of oorzaak en gevolg?	52
3.3 Prevalentie	56
3.4 Conclusie	59
Referenties	60

4	ADVISEREN OVER TOEREKENINGSVATBAARHEID BIJ MENSEN MET EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING <i>Teunis van den Hazel en Hans Kruikemeier</i>	65
4.1	Inleiding	65
4.2	Toerekeningsvatbaarheid bij mensen met een licht verstandelijke beperking	65
4.3	Een verstandelijke beperking komt zelden alleen	69
4.4	De gevolgen van een licht verstandelijke beperking	70
4.5	Vaststellen van tekort of stoornis, methodologische problemen	74
4.6	Een ontwikkelingspsychologische benadering in de forensische analyse	75
4.7	Een orthopedagogische benadering	77
4.8	Samenvatting	79
	Referenties	80
	 DEEL II SCHAKELS IN DE STRAFRECHTSKETEN	 83
5	POLITIE <i>Xavier Moonen en Imke Rispens</i>	85
5.1	Inleiding: de politie en mensen met een licht verstandelijke beperking	85
5.2	Getuigenverhoor algemeen	85
5.3	Problemen getuigenverhoor algemeen	86
5.4	Verdachtenverhoor algemeen	87
5.5	Problemen verdachtenverhoor algemeen	87
5.6	Verhoor kwetsbare personen: eisen en procedures	89
5.7	Beïnvloeding van waarheidsvinding door gesprekken met mensen met een licht verstandelijke beperking vóór het politieverhoor	90
5.8	Valkuilen bij het verhoren van mensen met een licht verstandelijke beperking	91
5.9	Samenwerking van politie met (keten)partners	94
5.10	Tips voor het verhoor van mensen met een licht verstandelijke beperking	95
5.11	Opleidingen van de politie op het gebied van mensen met een licht verstandelijke beperking	97
	Referenties	98
6	ADVOCATUUR EN DE CLIËNT MET EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING <i>Eva Huls en Marije Jeltens</i>	101
6.1	Inleiding	101
6.2	Overdracht van informatie	101
6.3	Bejegening	103
6.4	Effectieve rechtsbijstand	106
6.5	Nazorg	111

6.6	Aandachtspunten voor de komende periode	112
	Referenties	113
7	DE OMGANG VAN DE RAAD VOOR DE KINDERBESCHERMING MET JONGEREN MET EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING <i>Anja Frowijn, Dot van Benthem en Meta Kuipers</i>	115
7.1	Inleiding	115
7.2	Taak en rol Raad voor de Kinderbescherming	115
7.3	Visie van de RvdK op aanpak jeugdcriminaliteit: de pedagogische invalshoek	116
7.4	De uitvoeringspraktijk van de RvdK in jeugdstrafzaken	117
7.5	Opvattingen over huidige situatie en doelstellingen voor de komende tijd	127
	Referenties	129
8	DE HALT-STRAF EN JONGEREN MET EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING <i>Caren Snickers, Arina Kruithof en Rob Kievitsbosch</i>	131
8.1	Wat doet Halt?	131
8.2	Samenwerking en kennisdeling	133
8.3	Halt in de keten	134
8.4	Leren en herhaling voorkomen	134
8.5	Jongeren met een licht verstandelijke beperking en Halt	135
8.6	Focus op karakteristieken van de doelgroep	137
	Referenties	139
9	CLIËNTEN MET EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING EN DE (JEUGD)RECLASSERING <i>Patricia Bakker, Ruudje Kea en Alexandra Doukakis</i>	141
9.1	Introductie	141
9.2	Cliënten met een licht verstandelijke beperking bij de reclassering	142
9.3	Jeugd- en volwassenenreclassering en het strafrechtelijk kader	143
9.4	Methodische onderbouwing	144
9.5	Screening en toewijzing	145
9.6	Risicotaxatie en plan van aanpak	146
9.7	Begeleiding en toezichtfase	149
9.8	Ontwikkelingen en hoe nu verder?	151
9.9	Tot slot	152
	Referenties	153
10	HET JEUGDSTRAFRECHT EN JEUGDIGEN MET EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING: 'IK ZIE, IK ZIE WAT JIJ NIET ZIET?' <i>Isabeth Mijharends</i>	155
10.1	Inleiding	155
10.2	De grondslagen van het jeugdstrafrecht	156
10.3	Leeftijdsgrenzen in het jeugdstrafrecht	157

10.4	Aanhouding en inverzekeringstelling van de jeugdige verdachte	159
10.5	De periode tot aan de zitting	162
10.6	De kinderstrafzitting	164
10.7	Strafmodaliteiten op de kinderzitting	167
10.8	Conclusie	169
	Referenties	169
11	VERDACHTEN MET EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING IN HET STRAF(PROCES)RECHT	171
	<i>Pauline Schuyt, Willemijn van Oppenraaij, Caroline Vrij en Aletta Koudijs</i>	
11.1	Inleiding	171
11.2	Wie is strafbaar?	172
11.3	Van aanhouding tot strafzitting	173
11.4	Beslissingen over toerekenbaarheid en straf	176
11.5	Conclusie	181
	Referenties	182
12	LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING IN HET GEVANGENISWEZEN	183
	<i>Hendrien Kaal, Wiert Berghuis en Reinier Sepers</i>	
12.1	Inleiding	183
12.2	Buitenlandse studies naar detentiebeleving	185
12.3	Nederlands onderzoek naar detentiebeleving van mensen met een licht verstandelijke beperking	187
12.4	De herkenning van een licht verstandelijke beperking	189
12.5	Recente ontwikkelingen in beleid (situatie midden 2016)	191
12.6	Conclusie	193
	Referenties	194
	DEEL III BEHANDELEN IN EEN STRAFRECHTELIJK KADER	197
13	DIAGNOSTIEK IN DE STRAFRECHTSKETEN BIJ MENSEN MET EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING	199
	<i>Teunis van den Hazel en Britta van Toorn</i>	
13.1	Inleiding	199
13.2	Diagnosticeren en classificeren	199
13.3	Diagnostiek op verschillende plaatsen in de strafrechtsketen	202
13.4	Noodzaak tot aanpassingen in het diagnostisch proces	202
13.5	Opbouw van het diagnostisch onderzoek	204
13.6	Inhoudelijke aspecten van het diagnostisch onderzoek naar verstandelijke beperkingen	207
13.7	Comorbide stoornissen	214
13.8	Samenvatting en conclusies	216
	Referenties	216

14	HET GEBRUIK VAN RISICOTAXATIE-INSTRUMENTEN BIJ DELINQUENTEN MET EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING BINNEN DE STRAFRECHTSKETEN <i>Bren Hesper en Jan Willem van den Berg</i>	219
14.1	Inleiding	219
14.2	Doen 'wat werkt'	220
14.3	Wat is een risicotaxatie-instrument?	221
14.4	Risicomangement	223
14.5	Ten slotte	224
	Referenties	225
15	GEDRAGSINTERVENTIES <i>Robert Didden en Xavier Moonen</i>	227
15.1	Inleiding	227
15.2	Erkenningscommissie Justitiële Interventies	228
15.3	Databank Effectieve Jeugdinterventies	230
15.4	Databank interventies in de langdurige zorg voor ouderen en gehandicapten	232
15.5	Gedragsinterventies in de literatuur	232
15.6	Richtlijnen voor gedragsinterventies bij mensen met een licht verstandelijke beperking	233
15.7	Slotbeschouwing	236
	Referenties	238
16	KWETSBAAR IN EEN JUSTITIËLE JEUGDINRICHTING <i>Marijke van Genabeek en Joost Richards</i>	241
16.1	Inleiding	241
16.2	Gevarieerde populatie	241
16.3	Adolescentenstrafrecht	243
16.4	Licht verstandelijke beperking	243
16.5	Bijzondere zorg	244
16.6	Screening en diagnostiek	246
16.7	Methodiek YOUTURN	247
16.8	Onderwijs en arbeidstoeleiding	247
16.9	Kennis van licht verstandelijke beperking	248
16.10	Samenvatting en conclusie	249
	Referenties	250
17	BEHANDELINSTELLINGEN VOOR VOLWASSEN DELINQUENTEN MET EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING <i>Laurette Goedhard, Wim van Geffen en Jacqueline Roos</i>	251
17.1	Inleiding	251
17.2	SGLVG+: zorg op het grensvlak van sectoren	252
17.3	Doel van de Forensische behandeling	253
17.4	Setting	255
17.5	Multidisciplinair werken	255

17.6	Behandelaanbod	256
17.7	Wetgeving	261
17.8	Behandeling bij een licht verstandelijke beperking en forensisch kader	263
17.9	Samenvatting	264
	Referenties	265
DEEL IV BIJZONDERE GROEPEN		267
18	JONGE ALLOCHTONE DELINQUENTEN MET EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING <i>Jan Dirk de Jong en Hendrien Kaal</i>	269
18.1	Inleiding	269
18.2	Jeugdcriminaliteit en etniciteit	271
18.3	Complexe problematiek van allochtone straatjongeren met een licht verstandelijke beperking	274
18.4	De impact van groepsdruk	277
18.5	De aanpak van een beperking en het aanvaarden van hulp	278
18.6	Wat moet een professional hiervoor in huis hebben?	279
	Referenties	281
19	SLACHTOFFERS MET EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING <i>Hendrien Kaal en Nienke Spaan</i>	285
19.1	Introductie	285
19.2	Risico op slachtofferschap bij mensen met een licht verstandelijke beperking	286
19.3	Knelpunten voor slachtoffers met een licht verstandelijke beperking	287
19.4	Conclusie	294
	Referenties	295
AUTEURSGEGEVENS		299

INLEIDING

Dat de eerste versie van *Beperkt in de keten* gretig aftrek nam, hoopten wij wel, maar het was ook een aangename verrassing. Het boek wordt gelezen en gebruikt door (beleids)ambtenaren, beleidsmakers, managers, studenten en uitvoerders in het veld van de strafrechtketen. In de afgelopen drie jaar heeft het veld ook niet stilgestaan. Er zijn wetswijzigingen doorgevoerd, innovaties gestart, en de aandacht voor mensen met een licht verstandelijke beperking blijft toenemen, ook in de strafrechtketen. Met de uitgave van deze nieuwe versie van *Beperkt in de keten* willen wij uw aandacht vasthouden en initiatieven die gericht zijn op deze bijzondere groep in de strafrechtketen en in onze samenleving versterken.

In Nederland spreken we bij mensen met een IQ tussen 50 en 70 en bij mensen met een IQ tussen 70 en 85 met bijkomende problematiek over een licht verstandelijke beperking. Deze mensen zijn oververtegenwoordigd in de strafrechtketen en vragen door hun verhoogde kwetsbaarheid om bijzondere aandacht. Ze vallen immers vaak tussen wal en schip.

Uiteraard – wij stelden dat ook in de eerste uitgave – wil de redactie niet stigmatiseren. Echter, door alleen te kijken naar de mogelijkheden van deze mensen, en daarbij geen oog te hebben voor de onmogelijkheden, verwaarlozen we deze mensen. Optimistische verwaarlozing ligt op de loer. En daarvan is niet alleen het individu de dupe, ook zijn (brede) omgeving. We zijn ervan overtuigd dat de aandacht voor de licht verstandelijke beperking bijdraagt aan grotere maatschappelijke veiligheid.

Om uw aandacht voor de levensbrede en levenslange gevolgen van een licht verstandelijke beperking vast te houden, hebben wij wederom veel verschillende auteurs bereid gevonden een bijdrage te leveren. In alle hoofdstukken vindt u kennis gebaseerd op ervaring en wetenschappelijk onderzoek, maar ook vindt u ruime praktijkervaring en *evidence-based* theorie, good practice en gewaagde innovatie.

Voor wie is dit boek bestemd?

Dit boek is in de eerste plaats geschreven voor professionals in de strafrechtketen: politie, reclasseringsswerkers, advocaten, officieren van justitie, adviserende deskundigen, rechters, gevangenispersoneel, behandelaars en

begeleiders. Mensen met een licht verstandelijke beperking bevinden zich in de gehele strafrechtsketen en hoe eerder in deze keten duidelijk is dat bij een justitiabele sprake is van een licht verstandelijke beperking, hoe beter daar in het vervolg van de keten op ingespeeld kan worden. Het is belangrijk dat in de hele strafrechtsketen kennis en vaardigheden met betrekking tot mensen met een licht verstandelijke beperking aanwezig zijn. Dit boek informeert op een beknopte wijze over de aanpak in de verschillende delen van de strafrechtsketen. Dit laat onverlet dat deze kennis ook voor beleidsmakers en ontwikkelaars onmisbaar is. Ten slotte is het boek ook bedoeld voor gebruik binnen het onderwijs, vanaf het derde jaar in het hoger beroepsonderwijs en voor academische studies.

Opbouw en inhoud

In deel I komen verschillende algemene aspecten aan de orde. Wat zijn kenmerken en implicaties van een licht verstandelijke beperking? Wat is de plaats van mensen met een licht verstandelijke beperking in de samenleving? Wat zijn vanuit criminologisch perspectief de mogelijke oorzaken van de oververtegenwoordiging van mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtsketen? Kunnen strafbare feiten worden toegerekend aan mensen met een licht verstandelijke beperking?

In deel II worden de verschillende onderdelen van de strafrechtsketen beschreven: de Raad voor de Kinderbescherming, de reclassering, politie, en rechtbank. In de verschillende hoofdstukken wordt aangegeven wat de huidige stand van zaken is, waar en op welke wijze rekening wordt gehouden met een licht verstandelijke beperking en welke wensen en ambities er leven voor verbetering in de nabije toekomst.

In deel III ligt de focus op behandeling in een strafrechtelijk kader. Ingegaan wordt op diagnostiek, risicotaxatie, interventies en de behandelpraktijk van jeugdigen en volwassenen.

Deel IV tot slot bestaat uit twee hoofdstukken. Eerst een hoofdstuk over etniciteit als extra bemoelijkende factor en in het hoofdstuk erna over slachtofferchap wordt de problematiek helemaal van een andere kant belicht.

Hoe verder?

Wanneer we de strafrechtsketen voor mensen met een licht verstandelijke beperking overzien, zijn er thema's te benoemen van smal naar breed waarop de komende jaren verbeteringen moeten worden gerealiseerd. Allereerst is dit de tijdige herkenning van de licht verstandelijke beperking. Scholing hierop dient breed te worden opgepakt. Hieraan gerelateerd kan ook de basisscholing van professionals in de keten beter. Dit gaat in (vrijwel) alle onderdelen van de strafrechtsketen om aanpassingen in de bejegening: eenvoudig woordgebruik, laten navertellen om na te gaan of men iets begrepen heeft, meer tijd nemen om iets uit te leggen, en nog veel meer. Daarnaast is weten en begrijpen dat de beperking op alle levensgebieden en levenslang een rol speelt essentieel in de bejegening, aanpak en behandeling.

Het derde thema gaat over mogelijke verbeteringen met betrekking tot de inzet van instrumenten en de manier waarop ze gebruikt worden. Denk aan de Raad voor de Kinderbescherming en het gebruik van het LIJ (Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtsketen). Bij het verder verbeteren van risicotaxatie-instrumenten is meer onderzoek nodig naar risico's die specifiek gelden voor mensen met een licht verstandelijke beperking. Bij de beoordeling van instrumenten door erkenningscommissies kan meer rekening worden gehouden met de invloed van de omgeving.

Het laatste thema ligt op strategisch en organisatorisch niveau. Het is nodig dat er veel meer intersectoraal, sectoroverstijgend en in ketens wordt gewerkt. Nog veel te vaak worden mensen met een licht verstandelijke beperking uitgestoten en 'rondgepompt' binnen sectoren en tussen sectoren.

Licht of lichte

Volgens de regels van de Taalunie moet worden geschreven over een lichte verstandelijke beperking; met een e achter licht. De suggestie die hiervan uitgaat, is dat het om een lichte beperking gaat. Dat is echter niet het geval. In navolging van Moonen en Verstegen kiest de redactie daarom voor het weglaten van de e. Daarmee heeft licht betrekking op verstandelijk en niet op de ernst van de beperking. Want het effect van een wat kleiner verstand leidt niet zelden tot een grote beperking.

Dank!

De redactie bedankt alle auteurs van harte. Zonder hen was dit waardevolle naslagwerk niet tot stand gekomen.

Dr. Hendrien Kaal
Nico Overvest MHA
Drs. Marjan Boertjes